

Η μικροϊστορία, τα Annales, η κλίμακα: Απόκριση στον Κάρλο Γκίντζμπουργκ

Στανγκανέλλης Πέτρος Ιωσήφ | 07.04.2013

ΔΙΑΔΩΣΤΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ

 Google +

0

 Share

0

 Tweet

0

ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ-ΙΩΣΗΦ ΣΤΑΝΓΚΑΝΕΛΛΗ

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την «μικροϊστορία» ως το γνωστικό διάβημα μιας ομάδας ιστορικών που εμφανίστηκε στην Ιταλία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, κι έφτασε στην μεγαλύτερη ανάπτυξή του στα μέσα της δεκαετίας του 1980, για να γίνει ευρύτερα γνωστό στη χώρα μας, μέσω της ερευνητικής παραγωγής ενός εκ των πρωταγωνιστών της, του Κάρλο Γκίντζμπουργκ, περί τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Πρόκειται περισσότερο για την συμβατική ονομασία μιας θεωρητικής, μεθοδολογικής και πρακτικής προσπάθειας μιας ομάδας ιστορικών, παρά για μια συγκροτημένη σχολή ή ρεύμα.

Σύμφωνα με τον Γκίντζμπουργκ *«η πειραματική στάση που συνένωσε προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 την ομάδα των ιταλών ερευνητών της μικροϊστορίας... βασίστηκε στη συνειδητοποίηση ότι όλα τα στάδια που καθοδηγούν την έρευνα είναι κατασκευασμένα κι όχι δεδομένα. Όλα: η ταυτοποίηση του αντικειμένου και της σημαντικότητάς του, η επεξεργασία των κατηγοριών με βάση τις οποίες αναλύεται, τα κριτήρια επαλήθευσης, οι υφολογικοί και αφηγηματικοί τρόποι μέσω των οποίων τα αποτελέσματα μεταδίδονται στον αναγνώστη. Αυτός όμως ο τονισμός της κατασκευαστικής φάσης που συνδέεται με την έρευνα συνδεόταν με μια κατηγορηματική άρνηση των σκεπτικιστικών συνεπαγωγών, οι οποίες είναι εντονότατα παρούσες στην ευρωπαϊκή και αμερικάνικη ιστοριογραφία των δεκαετιών του 1980 και 1990. Κατά την γνώμη μου, η ιδιαιτερότητα της ιταλικής μικροϊστορίας θα πρέπει να αναζητηθεί σε αυτό το γνωσιακό στοίχημα»*.^[1]

Τα Annales της δεκαετίας του 1960: ένας προπάτορας- «αντίπαλος»

Σε αυτό το σημείο οφείλω να περιγράψω, σχηματικά, ορισμένες πτυχές του είδους της κοινωνικής ιστορίας που επικρατούσε κατά τη δεκαετία του 1960, μέσω του κύκλου των *Annales*, διότι η μικροϊστορία συγκροτείται αρχικά ως κριτική της.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της κυρίαρχης κοινωνικής ιστορίας εκείνης της περιόδου ήταν η συστηματική χρήση ποσοτικών μεθόδων. Πλείστοι ιστορικοί των *Annales* θεώρησαν ότι η ένταξη των υπάλληλων τάξεων στην γενική ιστορία μπορούσε να επιτευχθεί μόνο κάτω από το έμβλημα του «αριθμού και της ανωνυμίας»,^[2] μέσα από τη δημογραφία και την κοινωνιολογία, μέσα από την ποσοτική μελέτη των κοινωνιών του παρελθόντος. Αυτό οφειλόταν σε τρεις λόγους: στην κριτική στάση έναντι της κυρίαρχης «γεγονοτολογικής», πολιτικής ιστορίας «των μεγάλων ανδρών» και, ταυτόχρονα, στην έλλειψη ικανών, αξιόπιστων και «επιστημονικά αποδεκτών» μαρτυριών, που θα μπορούσαν να μας διαφωτίσουν με πιο συγκεκριμένο τρόπο για τις διάφορες πτυχές των υπαλλήλων τάξεων του παρελθόντος. Ο τρίτος (υπόρρητος) λόγος απορρέει από την προσπάθεια δημιουργίας μιας ιστορικής επιστήμης συμμορφωμένης με το (κυρίαρχο, κοινωνικά) μοντέλο των φυσικών επιστημών. Αυτό που έπρεπε να γίνει ήταν η εγκατάλειψη του μοναδικού,

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

"Το κεφάλαιο της συσσώρευσης" απόψε στην Art Αθήνα

Η "αποξένωση" του Καβάφη

Για τα ιστορικά ποιήματα του Καβάφη

του τυχαίου (το υποκειμένο, το γεγονός, η «εξαιρετική» περίπτωση) ώστε οι κοινωνικοί επιστήμονες να αφιερώσουν όλες τους τις δυνάμεις στο μοναδικό δυνατό αντικείμενο επιστημονικής έρευνας: το επαναλαμβανόμενο γεγονός και τις παραλλαγές του, τις παρατηρήσιμες κανονικότητες, με απώτερο σκοπό τη διατύπωση μιας νόρμας. Κύρια χαρακτηριστικά της ήταν και είναι η πρωτοκαθεδρία της έρευνας όσο το δυνατόν μεγαλύτερων συσσωματώσεων, η επιμονή στην ποσοτικοποίηση κατά την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων, η επιλογή της διερεύνησης μιας επαρκώς μακράς χρονικής περιόδου, ώστε να είναι δυνατή η παρατήρηση συνολικών μεταβολών – και, ως συνέπεια του τελευταίου, η ανάλυση διαφοροποιημένων χρονικοτήτων.

Από αυτές τις εναρκτήριες αξιώσεις προέκυψαν κάποιες συνέπειες που σημάδεψαν βαθιά τις διαδικασίες που χρησιμοποιήθηκαν. Η επιλογή των σειρών και του αριθμού επέβαλε όχι μόνο την ανακάλυψη των κατάλληλων μαρτυριών (ή την επεξεργασία με διαφορετικές μεθόδους των ήδη υπαρχουσών), αλλά και τον καθορισμό δεικτών που να χρησιμεύουν στην αφαίρεση από την αρχειακή μαρτυρία ενός περιορισμένου αριθμού ιδιοτήτων, κάποιων συγκεκριμένων τμημάτων/πτυχών, με σκοπό τη μελέτη των μεταβολών τους εντός μιας χρονικής περιόδου: αρχικά, τιμές και εισοδήματα, στη συνέχεια επίπεδα πλούτου, ταξινομήσεις με βάση το επάγγελμα, γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι, τίτλοι βιβλίων ή είδη εκδόσεων, λατρευτικές χειρονομίες κλπ. Είχε γίνει πλέον δυνατή η μελέτη της συγκεκριμένης εξέλιξης των παραπάνω δεικτών. Κυρίως, όμως, η χρησιμοποίησή τους για την κατασκευή λιγότερο ή περισσότερο περίπλοκων μοντέλων.

Αυτές οι διαδικασίες εντάσσονταν συνολικά σε μια μακροϊστορική προοπτική. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούσαν ότι η κλίμακα παρατήρησης δεν αποτελεί μια μεταβλητή της έρευνας, διότι υπέθεταν, τουλάχιστον άρρητα, μια εκ των πραγμάτων συνέχεια του κοινωνικού, που εξουσιοδοτούσε μια προσέγγιση των αποτελεσμάτων, η αλληλουχία των οποίων δεν φαινόταν να δημιουργεί κάποιο πρόβλημα: η ενορία, ο Νομός ή το Διαμέρισμα, η πόλη ή το επάγγελμα, φαινόταν με αυτό τον τρόπο ότι μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως ουδέτερα πλαίσια, να γίνουν αποδεκτά όπως ακριβώς εξήχθησαν από τις πηγές, να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της απλής συσσώρευσης δεδομένων.

Οι αρχειακές μαρτυρίες θεωρούνται ως πηγές άντλησης δεδομένων, τα οποία μπορούν να κατηγοριοποιηθούν, να μετρηθούν και να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή μοντέλων. Κατασκευάζεται, έτσι, ένα ταξινομικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο κάποια φαινόμενα (θεωρούμενα ως δεδομένα) κρίνονται ως «φυσιολογικά», αφού παρουσιάζονται ως επαναλαμβανόμενα, ενώ κάποια άλλα απορρίπτονται ως «εξαιρέσεις.

Το ότι η ιστορική γνώση συνεπάγεται την κατασκευή σειρών μαρτυριών, αυτό είναι κάτι το προφανές. Λιγότερο προφανής είναι η στάση που ο ιστορικός μπορεί να υιοθετήσει απέναντι στις «ανωμαλίες» που αναδύονται από τις μαρτυρίες, ή τις «ανώμαλες» μαρτυρίες.

Ο Φυρέ, για παράδειγμα, πρότεινε να τις παραμερίσουμε, θεωρώντας ότι το «άπαξ» (αυτό που είναι μαρτυρημένο μόνο μια φορά / αυτό που προέρχεται από μια και μοναδική μαρτυρία), δεν είναι χρησιμοποιήσιμο εντός της προοπτικής της σειραϊκής ιστορίας.^[3] Όμως το «άπαξ», σύμφωνα με τον Γκίντζμπουργκ, δεν υπάρχει. Κάθε μαρτυρία, ακόμα κι αν ξεφεύγει τελείως από μια «κανονικότητα», είναι εντάξιμη σε μια σειρά (ή και σε περισσότερες από μία), κι όχι μόνο αυτό: μπορεί να χρησιμεύσει, αν αναλυθεί με σωστό τρόπο, στο να ριχθεί φως σε μια πιο ευρεία σειρά μαρτυριών». ^[4]

Ο δεύτερος, χρονολογικά, «αντίπαλος» των μικροϊστορικών είναι η λεγόμενη ιστορία των νοοτροπιών. Σύμφωνα με την κριτική του Γκίντζμπουργκ, «χάρη στην διαταξική έννοια της «συλλογικής νοοτροπίας», τα αποτελέσματα μιας έρευνας που διεξήχθη στο λεπτότατο στρώμα της κοινωνίας, το οποίο απαρτιζόταν από καλλιεργημένα άτομα, επεκτείνονται σιωπηρά ώσπου αγκαλιάζουν [μια ολόκληρη ιστορική περίοδο] χωρίς να αφήσουν τίποτε απ' έξω. Πίσω από τις θεωρητικές κατασκευές γύρω από τη συλλογική νοοτροπία επανεμφανίζεται η παραδοσιακή ιστορία των ιδεών ».^[5]

Η ποσοτική ιστορία και η ιστορία των νοοτροπιών, αν και σύμφωνα με τις θεωρητικές διακηρύξεις των μελών της «σχολής» των *Annales* αποσκοπούν και εκκινούν από μια προσπάθεια «εκδημοκρατισμού» ή μάλλον «εξίσωσης» (egalisation) της ιστορίας, μέσω της ένταξης μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού των κοινωνιών του παρελθόντος, ή και του συνόλου τους,

το στόχαστρο της ιστορικής έρευνας, στην πραγματικότητα δεν επιτελούν κάτι τέτοιο. Η σημαντικότερη έλλειψη της σειραϊκής ιστορίας εμφανίζεται ακριβώς εκεί όπου θα έπρεπε να βρίσκεται ο θεμελιακός σκοπός της: στην «εξίσωση των υποκειμένων ως προς τον ρόλο τους ως οικονομικών και κοινωνικο– πολιτισμικών παραγόντων». Αυτή η εξίσωση (egalisation) είναι διπλά παραπειστική. Από τη μια μεριά θέτει σε παρένθεση ένα στοιχείο: σε κάθε κοινωνία οι μαρτυρίες είναι εκ των πραγμάτων άνισες, αφού οι συνθήκες ένταξης στην παραγωγή τους συνδέονται με την εξουσία και άρα με την ανισότητα. Από την άλλη μεριά, εκμηδενίζει τις διαφορετικότητες των υπαρχουσών μαρτυριών, εμμένοντας μόνο σε αυτό που είναι ομοιογενές και συγκρίσιμο.

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι αυτή η αντιθετικιστική στάση του Γκίνζμπουργκ συμβαδίζει και με ένα αξιακά προσανατολισμένο γνωστικό ενδιαφέρον. Ένας αμερικάνος ιστορικός που, παρά τις διαφορές του ως προς τη μέθοδο, άσκησε κριτική στην κυρίαρχη τάση της κοινωνικής ιστορίας των *Annales*, έθεσε το ζήτημα ως εξής: *«είχαμε σε κάποιο βαθμό συνειδητοποιήσει ότι υιοθετώντας τις ποσοτικές μεθόδους συμμετείχαμε στη γραφειοκρατική και αναγωγιστική λογική της μεγάλης επιστήμης, που αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος του συστήματος στο οποίο ασκούσαμε κριτική»*.^[6] Μια «προοδευτική» (πολιτικά) ιστορική επιστήμη, λοιπόν, η οποία αποσκοπεί στη συσσώρευση δεδομένων και «προοδεύει» όσο αυξάνεται ο όγκος τους, αλλά, παράλληλα, και μια ιστορική επιστήμη που δεν προβληματίζεται για την ταξινόμηση που εφαρμόζει, αναπαράγοντας, έτσι, την κυρίαρχη ταξινόμηση της εποχής της.

Το μικροϊστορικό παράδειγμα είναι θεμελιωδώς διαφορετικό. Βασίζεται στην αρχή σύμφωνα με την οποία η επιλογή μιας κλίμακας παρατήρησης παράγει κάποια αποτελέσματα γνώσης και μπορεί να γίνει το εργαλείο μιας συγκεκριμένης γνωστικής στρατηγικής. Η μεταβολή της εστιακής απόστασης του αντικειμένου δεν σημαίνει μεγέθυνση ή σμίκρυνση των διαστάσεων του αντικειμένου στο στόχαστρο: σημαίνει μεταβολή της μορφής και της πλοκής. Σημαίνει μεταβολή του περιεχομένου της παρουσίας, δηλαδή της επιλογής αυτού που είναι δυνατόν (και ενδιαφερόμαστε) να παρασταθεί.

Η κλίμακα

Θα επιμείνω λίγο ακόμα στην επιλογή της κλίμακας, διότι συχνά η μικροϊστορία θεωρείται ως ένα αντιθετικό, ασύμμετρο παράδειγμα ως προς κάτι άλλο, την παραδοσιακή μορφή ιστορικής παρατήρησης. Θα πρέπει να καταστεί έκδηλο ότι κάτι τέτοιο δεν είναι ακριβές. Μια εικόνα για να γίνει πιο σαφής η φράση «μεταβολή της κλίμακας»^[7]: Το 1966 ο Μικελάντζελο Αντονιόνι σκηνοθέτησε μια ταινία με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Blow up*. Σε αυτή την ταινία, αφηγείται την ιστορία ενός λονδρέζου φωτογράφου ο οποίος φωτογραφίζει μια σκηνή της οποίας είναι μάρτυρας. Όταν εμφανίζει τις φωτογραφίες, η σκηνή τού φαίνεται ακατανόητη, υπάρχουν κάποιες λεπτομέρειες τις οποίες δεν μπορεί να εντάξει σε ένα εξηγητικό σχήμα. Από περιέργεια τις μεγεθύνει - αυτό σημαίνει ο τίτλος), μέχρι του σημείου μια λεπτομέρεια, που προηγουμένως δεν φαινόταν εξαιτίας του απειροελάχιστου μεγέθους της, να τον οδηγήσει σε ένα πεδίο ανάγνωσης διαφορετικό από τα προηγούμενα, τα οποία είχαν να κάνουν με την ανάγνωση των φωτογραφιών ως συνόλου. Η αλλαγή της κλίμακας του επέτρεψε να περάσει από μια ιστορία σε μια άλλη (ή και σε πολλές άλλες). Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τη μικροϊστορία. Κάποια πράγματα μπορούν να παρατηρηθούν και να εξηγηθούν μόνο στο μικροεπίπεδο. Η επιλογή της κλίμακας είναι συνάρτηση του ενδιαφέροντος, του αντικειμένου παρατήρησης και του τρόπου κατασκευής του. Αλλάζω κλίμακα σημαίνει κατασκευάζω ένα αντικείμενο εντός της, και συγκροτώ ένα κατάλληλο εννοιολογικό πλαίσιο για να το παρατηρήσω.

Όσα «διαφεύγουν» της προσοχής

Σύμφωνα με τον Εντοάρντο Γκρέντι, η κυρίαρχη κοινωνική ιστορία, έχοντας επιλέξει να οργανώσει τα δεδομένα της στο εσωτερικό κατηγοριών οι οποίες επιτρέπουν τη μέγιστη δυνατή συσσωμάτωσή τους αφήνει να της διαφύγουν όλα όσα εντάσσονται στο πεδίο των συμπεριφορών

και της κοινωνικής εμπειρίας ή της κατασκευής της ταυτότητας μιας ομάδας, κάνοντας αδύνατη, εξαιτίας του ίδιου του τρόπου έρευνας, την ενσωμάτωση όσο το δυνατόν περισσότερο διαφοροποιημένων δεδομένων. Αυτό που απασχολεί τους μικροϊστορικούς είναι η ανάπτυξη μιας ερευνητικής στρατηγικής που να μη βασίζεται πια, κατά κύριο λόγο, στην μέτρηση ιδιοτήτων αφηρημένων από την ιστορική πραγματικότητα αλλά, αντίθετα, να προχωρά έχοντας ως κανόνα την ενσωμάτωση και τη μεταξύ τους διάρθρωση, του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού αυτών των ιδιοτήτων.

Το μικροϊστορικό διάβημα αποσκοπεί στον εμπλουτισμό της κοινωνικής ανάλυσης με περισσότερες, πιο σύνθετες και πιο ευέλικτες μεταβλητές. Πρόκειται για την προσπάθεια κατασκευής *«ενός παραδείγματος που να αποβλέπει στη γνώση του ατομικού, αλλά και που, παράλληλα, δεν θα εγκαταλείπει την προσπάθεια φορμαλιστικής περιγραφής και επιστημονικής γνώσης ακόμα και του ατομικού»*.^[8]

Το ατομικό, αυτό που εθεωρείτο ως «ανωμαλία» εντός ενός (προκατασκευασμένου, συχνά άρρητου) κανόνα, ένα συμβάν, αλλά και ένα δίκτυο σχέσεων, μια λογική συμβιβασμού, ένα σύστημα δοξασιών, η ταυτότητα μιας ομάδας, είτε μικρής είτε μεγάλης, μια συγκυρία, θα πρέπει να διερευνάται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να ενταχθεί σε μια συγκριτική οπτική.

Οι μικροϊστορικοί χρησιμοποιούν τις «ανωμαλίες» (σημάδια, ενδείξεις, ίχνη) για να φωτίσουν αρχειακές σειρές, οι οποίες αν μελετηθούν με βάση την ομοιότητά τους και μόνο θα μείνουν αδιαφανείς και σκοτεινές. Με την έννοια του «εξαιρετικού φυσιολογικού», αυτού του οξύμωρου που λάνσαρε ο Γκρέντι, διαφαίνεται η έλλειψη συνοχής της πραγματικότητας και των συστημάτων κανόνων, στο εσωτερικό των οποίων κατασκευάζονται οι στρατηγικές των ιστορικών υποκειμένων, υπογραμμίζεται η δημιουργικότητα, η ικανότητα προσαρμογής και ελιγμών τους, και όχι η απλή αποκρισιμότητά τους στις συνθήκες του πλαισίου εντός του οποίου κινούνται. Το «εξαιρετικό φυσιολογικό» σημαίνει επίσης ότι μια μοναδική μαρτυρία, ένα μοναδικό ντοκουμέντο, ένα μοναδικό γεγονός, περιέχουν εντός τους στοιχεία τόσο «φυσιολογικά», ώστε να μην έχουν συλληφθεί προηγουμένως (όπως το *Χαμένο γράμμα* του Πόε), τα οποία όμως προσφέρουν το κλειδί για την αποκωδικοποίηση αυτού το οποίο θα παρέμενε βουβό από κάποιον που θα το ερευνούσε μόνο από την οπτική γωνία της επαναληπτικότητας των παραγόντων: το μεγάλο, από το οποίο, αφαιρώντας, θα φτάναμε στο μικρό, ή σε σύγκριση με το οποίο το μικρό θα παρουσιαζόταν μόνο ως μια απλοποίησή του ή, το αντιπροσωπευτικό δείγμα, όπως αυτό χρησιμοποιείται στην κοινωνική ιστορία.

Έχουμε να κάνουμε, λοιπόν, υπό μια έννοια, και με μια διαφορετική, αντιθετική κίνηση γενίκευσης: η «γενική ιστορία» γενικεύει διά της συσσώρευσης δεδομένων, διά της έκτασης, διατηρώντας μόνο ένα μέρος των χαρακτηριστικών τους (όσα μπορούν να ποσοτικοποιηθούν, να μετρηθούν και να συγκριθούν μεταξύ τους) ενώ, αντίθετα, οι «μικροϊστορικές» εργασίες, οι οποίες είναι μελέτες περίπτωσης, εργάζονται με μια συνολική, εντατική, εις βάθος ανάλυση.

Γι' αυτό το λόγο, είναι πολύ σημαντική η γνώση του πλαισίου αναφοράς, που γίνεται με την ένταξη ενός γεγονότος, μιας συμπεριφοράς ή μιας έννοιας εντός μιας σειράς ομοίων γεγονότων, συμπεριφορών, εννοιών, ακόμα κι αν αυτά απέχουν στο χρόνο και τον χώρο. Το πλαίσιο είναι η ταυτοποίηση όχι μόνο του συνόλου των πραγμάτων που μοιράζονται έναν κοινό χαρακτήρα, αλλά μπορεί να είναι και το πεδίο μιας αναλογίας, δηλαδή το πεδίο της ομοιότητας σχέσεων μεταξύ πραγμάτων που μπορεί και να είναι πολύ διαφορετικά, μεταξύ συστημάτων σχέσεων εντός των οποίων εντάσσονται διαφορετικά πράγματα. Έτσι, ένα ιστορικό υποκείμενο μπορεί να ενταχθεί σε πλαίσια διαφορετικών διαστάσεων και επιπέδων, από το συνολικό στο τοπικό.

Δεν υπάρχει ένα ενοποιημένο, ομοιογενές πλαίσιο αναφοράς στο εσωτερικό του οποίου τα ιστορικά υποκείμενα προσδιορίζουν τις επιλογές τους. «Αυτή η άρνηση μπορεί να γίνει κατανοητή με δύο αλληλοσυμπληρούμενους τρόπους. Ως μια επίκληση στην πολυπλοκότητα των εμπειριών και των κοινωνικών αναπαραστάσεων, οι οποίες είναι κάποτε αλληλοσυγκρουόμενες, κάποτε αμφίσημες, διαμέσου των οποίων οι άνθρωποι κατασκευάζουν τον κόσμο και τις πράξεις τους, αλλά και ως μια πρόσκληση για αντιστροφή του συνηθισμένου τρόπου ανάλυσης των ιστορικών, δηλαδή αυτού που συνίσταται στο να αρχίζουμε από το συνολικό πλαίσιο αναφοράς ενός κειμένου

για να εντάξουμε και να ερμηνεύσουμε το κείμενο. Αυτό που προτείνεται είναι, αντίθετα, η ανακατασκευή της πολλαπλότητας των πλαισίων αναφοράς που είναι αναγκαία για την ταυτοποίηση και την κατανόηση των παρατηρούμενων συμπεριφορών. Και έτσι, ξαναβρίσκουμε το πρόβλημα της κλίμακας παρατήρησης. Αυτό που μας επιτρέπει να συλλάβουμε η εμπειρία ενός υποκειμένου, μιας ομάδας ή ενός χώρου, είναι μια συγκεκριμένη πτυχή της συνολικής ιστορίας».^[9]

Γιατί όμως όλα αυτά; Είναι το γνωστικό ενδιαφέρον που υποχρεώνει, κατά κάποιον τρόπο, τους μικροϊστορικούς να προβούν σε όλες αυτές τις θεωρητικές κινήσεις που περιέγραψα σχηματικά παραπάνω. Είναι η προσπάθεια άρσης, στο πεδίο της ιστοριογραφίας, της ανισότητας των φωνών των κυρίαρχων και των μελών των υπάλληλων τάξεων, όσων «δεν έχουν φωνή»: Στην περίπτωση του Γκίντζμπουργκ, οι δεύτεροι οφείλουν να εντάσσονται στην ιστορική έρευνα όχι διά της ανωνυμίας (ως μια ομοιόμορφη και ομοιογενής μάζα της στατιστικής), ούτε ως άβουλοι αποδέκτες ή καταναλωτές μιας κυρίαρχης, συμπαγούς κουλτούρας που καταφθάνει από «ψηλά» ή «απ' έξω», αλλά ως παραγωγοί νοήματος, πολιτισμού, κουλτούρας, η οποία συναλλάσσεται, συνδιαλέγεται, παρά την ανισότητα των σχέσεων ισχύος, με την ηγεμονική. Επειδή, όμως ,η κοινωνική ισχύς έχει ήδη αποτυπωθεί στο είδος και την ποσότητα των διασωζόμενων μαρτυριών, είναι απαραίτητη η εύρεση μιας μεθόδου ανάγνωσής τους που να επιτρέπει και στο παραμικρό ίχνος, τον παραμικρό ψίθυρο των καταπιεσμένων να εντοπιστεί στις μαρτυρίες. Γνωρίζοντας, βέβαια, κατά βάθος, ότι «μονάχα στη λυτρωμένη ανθρωπότητα ανήκει ολότελα το παρελθόν της».

Το προνομιακό αντικείμενο της έρευνας του Γκίντζμπουργκ εστιαζόταν, αρχικά, στην ανακατασκευή της κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων κατά την νεωτερικότητα. «Η σπανιότητα των μαρτυριών που αφορούν τις συμπεριφορές και τις στάσεις των υπάλληλων τάξεων του παρελθόντος είναι φυσικά το πρώτο εμπόδιο στο οποίο προσκρούουν οι έρευνες αυτού του είδους»^[10]. Το δεύτερο εμπόδιο είναι η προκατάληψη των ιστορικών, οι οποίοι δεν αποδέχονταν, τουλάχιστον μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960, ότι οι υπάλληλες τάξεις διέθεταν μια κουλτούρα, αλλά θεωρούσαν ότι μόνο τα μορφωμένα στρώματα θα μπορούσαν να συνδεθούν με αυτή την έννοια. Αυτή η «απουσία» από την ιστορική συζήτηση της εποχής, οδήγησε τον Γκίντζμπουργκ στην υιοθέτηση μιας έννοιας «κουλτούρας» από την ανθρωπολογία.

Ο Γκίντζμπουργκ αποσκοπεί να εντάξει μέσα σ' αυτήν όσα ο ίδιος θεωρεί ως στοιχεία της «κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων». Πρόκειται περισσότερο για την υιοθέτηση ενός περιγράμματος, μιας δομής, ενός χώρου εντός του οποίου μπορούν να ενταχθούν τα αποτελέσματα των εξειδικευμένων ερευνών των ιστορικών που μελετούν μια σειρά φαινομένων που μπορούν να ενταχθούν μέσα στην κατηγορία «κουλτούρα», παρά μια υιοθέτηση κάποιας συγκεκριμένης ανθρωπολογικής θεωρίας.^[11]

Η σχέση μεταξύ της κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων και της κουλτούρας των ηγεμονικών τάξεων είναι διαλεκτική. Πρόκειται μεν για πολιτισμική διχοτομία (που ανάγεται, στα πρώτα του έργα, σε τελική ανάλυση, στην ταξική ανισότητα) αλλά και για μια αμφίδρομη επικοινωνία και αλληλεπίδραση.

Το δεύτερο στοιχείο που πρέπει να προσθέσω εδώ, είναι η άρση, από τη μεριά του Γκίντζμπουργκ, του δίπολου ορθολογικό-ανορθολογικό. Θεωρεί, δηλαδή, ότι είναι δυνατή μια ορθολογική ανακατασκευή ανορθολογικών φαινομένων (όπως, λ.χ. η μαγεία κατά τους νεωτερικούς χρόνους), στόχος της οποίας δε θα είναι ο εξορθολογισμός τους αλλά η εύρεση της λογικής των δρώντων υποκειμένων, (μέσω της εύρεσης του νοήματος που αποδίδουν αυτά στις σκέψεις και τις πράξεις τους), η οποία αποτελεί στοιχείο της κουλτούρας τους.^[12] Κι αυτό, ακόμα και υπό την αίρεση ότι οι (θεωρούμενοι από την εποχή του ιστορικού ως) ανορθολογικά δρώντες δε θα γίνουν, τελικά, πλήρως κατανοητοί από τον ιστορικό. Κι αυτή ακριβώς η μη-πλήρης κατανόηση, φανερώνει το μη-ευθύγραμμο της ιστορίας, την ύπαρξη ασυνεχειών εντός της κίνησής της.^[13] Όπως χαρακτηριστικά γράφει, «η κουλτούρα εκείνη καταστράφηκε. Το ότι σεβόμαστε σ' αυτήν το υπόλειμμά της εκείνο που δεν αποκρυπτογραφείται, που αντιστέκεται σε οποιαδήποτε ανάλυση, δε σημαίνει ότι υποκύπτουμε στην ανεγκέφαλη γοητεία του εξωτικού και του ακατανόητου. Σημαίνει απλώς ότι λαβαίνουμε υπόψη μας έναν ιστορικό ακρωτηριασμό, του οποίου, με μια έννοια, εμείς οι ίδιοι

είμαστε θύματα».^[14]

Πέρα από το ποσοτικό ζήτημα της έλλειψης μαρτυριών του παρελθόντος που να αφορούν στην κουλτούρα των καταπιεσμένων, έλλειψη που οφείλεται στις σχέσεις εξουσίας, υπάρχει ένα άλλο, σημαντικό εμπόδιο για τον ιστορικό που θέλει να μελετήσει τα μέλη των υπάλληλων τάξεων γενικά και, πολύ περισσότερο, αυτά τα ιστορικά υποκείμενα ως παραγωγούς κουλτούρας. Οι σωζόμενες μαρτυρίες είναι γραμμένες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, από μέλη των κυρίαρχων τάξεων, και άρα «μεταφρασμένες» στη γλώσσα τους. Ακόμα κι αν αυτό δε συνέβαινε, βέβαια, δε θα λύνονταν όλα τα προβλήματα του Γκίντζμπουργκ, αφού ένα κείμενο, μια γραπτή μαρτυρία, δεν αντανακλά πιστά την ιστορική πραγματικότητα της εποχής στην οποία γράφτηκε. Για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα, δηλαδή για να διαβάσει ένα σύνολο γραπτών μαρτυριών, ο Γκίντζμπουργκ υποχρεώθηκε να κατασκευάσει μια μέθοδο. Διευκρινίζω εδώ ότι αυτή την μέθοδο ανάγνωσης χρησιμοποίησε, πρόσφατα, και σε μελέτες που δεν αφορούν αποκλειστικά στο συγκεκριμένο αντικείμενο της διερεύνησης της κουλτούρας των υπάλληλων τάξεων, όπως, για παράδειγμα, στην ανάλυση ζωγραφικών έργων ή σε κείμενα της «λόγιας» γραμματείας.^[15]

Μπορούμε να ονομάσουμε την μέθοδο ανάγνωσης των μαρτυριών «ενδεικτική» ή και «σημαδιακή», βασιζόμενοι στο δοκίμιό του «Σημάδια. Ρίζες ενός ενδεικτικού παραδείγματος». Στηρίζεται στην εύρεση και αποκρυπτογράφηση «ιχνών, σημείων, σημαδιών», τα οποία «δίνουν τη δυνατότητα να συλληφθεί μια βαθύτερη πραγματικότητα που αλλιώς θα έμενε απρόσιτη», η οποία βασίζεται στην «ικανότητα αναγωγής από φαινομενικά αμελητέα εμπειρικά δεδομένα σε μια περίπλοκη πραγματικότητα που δε μπορεί να διερευνηθεί με άμεσο πειραματισμό», «αφορά σε ατομικές περιπτώσεις», σε φαινόμενα που δεν επιδέχονται γενίκευσης ή μαθηματικοποίησης.

Ο Γκίντζμπουργκ προσπαθεί να εντοπίσει εντός μιας γραπτής μαρτυρίας κάτι που δεν «βγάζει νόημα», «μια απόκλιση που δεν μπορεί να αναχθεί σε κάτι γνωστό». Για παράδειγμα, στο *Τυρί και τα σκουλήκια*, έργο στο οποίο εκτίθεται η περίπτωση της δίκης ενός αιρετικού μυλωνά από το Φριούλι, παρουσιάζει ως εξής το εγχείρημά του και την στρατηγική του, στους αναγνώστες: «Ήθελα να καταλάβω τι ήταν στην πραγματικότητα η μαγεία για τους πρωταγωνιστές της, τους μάγους και τις μάγισσες. Μα το υλικό που είχα στη διάθεσή μου (οι δίκες και, κατά μείζονα λόγο τα εγχειρίδια δαιμονολογίας) έμοιαζε να αποτελεί ένα παραβάν τέτοιας υφής, που να ακυρώνει ανεπανόρθωτα την προσπάθεια να γνωσθεί η λαϊκή μαγεία. Όπου κι αν στρεφόμουν έπεφτα πάνω στα λόγιας προέλευσης μοτίβα της ιεροεξεταστικής μαγείας. Μονάχα η ανακάλυψη ενός ρεύματος δοξασιών που ήταν ως τότε στην αφάνεια ...άνοιξαν μια σχισμή στο παραβάν. **Μέσα από την αναντιστοιχία των ερωτημάτων των δικαστών και των απαντήσεων των κατηγορουμένων – αντιστοιχία που δεν ήταν δυνατόν να αποδοθεί ούτε στις ανακρίσεις, οι οποίες στόχευαν στην παραγωγή υποβολιμαίων απαντήσεων, ούτε στα βασανιστήρια – ξεπρόβαλε ένα βαθύ στρώμα λαϊκών δοξασιών, που στην ουσία τους ήταν αυτόνομες.**^[16]

Τα σημεία όπου ο λόγος του ιεροεξεταστή («ηγεμονική κουλτούρα»), οι ιδέες των «αιρετικών και άλλων συγγραμμάτων» τα οποία ο μικροϊστορικός έχει εντοπίσει ως αναγνωσμένα από τον μυλωνά («γραπτή, ανώτερη και/ή ανατρεπτική κουλτούρα») και ο λόγος του μυλωνά συγκρούονται, δεν ταιριάζουν, αφήνουν ρωγμές που προκαλούν ασυνεννοησία μεταξύ ιεροεξεταστή και μυλωνά, θεωρούνται από τον μικροϊστορικό ως σημάδια, τμήματα της «κουλτούρας της υπάλληλης τάξης» στην οποία ανήκει ο μυλωνάς.

Αυτό που παραμένει ακατανόητο στον ιεροεξεταστή, από τον «διάλογό» του με τον μυλωνά, με άλλα λόγια, το προϊόν της αφαίρεσης των δύο νοημάτων που προέρχονται από τις δύο οπτικές (ηγεμονική και αιρετική) μιας κουλτούρας (γραπτή) τα οποία συνδέονται με μια κοινή κοσμοθεωρία, οδηγεί τον μικροϊστορικό στην εύρεση του τρίτου νοήματος, αποτέλεσμα της διανοητικής επεξεργασίας του συγκεκριμένου μυλωνά, το οποίο αποδίδεται σε μια διαφορετική κουλτούρα και κοσμοθεωρία, αυτή των υπάλληλων τάξεων του Φριούλι περί τα τέλη του 16ου αιώνα.

Στη μελέτη του *Το τυρί και τα σκουλήκια*, ο Γκίντζμπουργκ δεν προσφέρει μια ρητή απάντηση στο ζήτημα της μεθόδου. Θα καταφύγω λοιπόν πάλι στο δοκίμιο «Ρίζες» («Spie»^[17]). Η συγκεκριμένη

μέθοδος του Γκίντζμπουργκ μοιάζει με την ψυχαναλυτική μέθοδο όπως την παρουσιάζει ο Φρόιντ, μεταξύ άλλων και στο δοκίμιο «Κατασκευές στην ψυχανάλυση».^[18]

«Ο αναλυτής πρέπει να μαντέψει το ξεχασμένο υλικό από τα σημάδια που άφησε πίσω του ή, πιο σωστά, να το κατασκευάσει». Όπως ο αρχαιολόγος «διατηρεί το αναμφισβήτητο δικαίωμα της ανακατασκευής με τη συμπλήρωση και τη συναρμολόγηση των σωζόμενων υπολειμμάτων». «Η τεχνική της ιατρικής ψυχανάλυσης», όπως λέει αλλού^[19] «συνηθίζει να εισχωρεί σε μυστικά και κρυφά πράγματα με βάση στοιχεία που θεωρούνται ασήμαντα ή που περνούν απαρατήρητα, τα χαλάσματα ή «απορρίμματα» της παρατήρησής μας».

Και οι δύο προσπαθούν να εντοπίσουν ίχνη μιας ιστορίας (με την έννοια της ιστορίας αλλά και του «ιστορικού του ασθενούς») η οποία υπό άλλους όρους θα καθίστατο απροσπέλαστη. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για ίχνη και όχι για την ίδια την ιστορία και για αυτό τον λόγο, όπως λέει ο Φρόιντ αλλά και ο Γκίντζμπουργκ (ο οποίος, διόλου τυχαία, αναφέρει ως έναν πρόγονο της μεθόδου του την μαντική τέχνη), «η ανακατασκευή συχνά δε μπορεί να ξεπεράσει τα όρια μιας ορισμένης πιθανότητας». Για αυτό τον λόγο ο Φρόιντ σημειώνει ότι ο αναλυτής πρέπει να παρουσιάζει κομμάτι – κομμάτι την κατασκευή του στον αναλυόμενο, ώστε να δει τις αντιδράσεις του, και ανάλογα με αυτές να επαληθεύσει ή να διαψεύσει την ερμηνεία του και, αναλόγως, να την τροποποιήσει: «ολοκληρώνει ένα τμήμα της κατασκευής, το παρουσιάζει στον αναλυόμενο, ώστε να επενεργήσει σε αυτόν. Ύστερα, κατασκευάζει άλλο κομμάτι με το νέο υλικό που εισρέει, ακολουθώντας ως το τέλος την ίδια τακτική αυτής της εναλλαγής». Επειδή το «ναι» και το «όχι» του αναλυόμενου δεν βοηθούν πολύ, ο Φρόιντ καταφεύγει σε μια έμμεση επιβεβαίωση μέσω συνειρμών.

Το ερώτημα που προκύπτει , φαντάζομαι, είναι ο τρόπος με τον οποίο επαληθεύει ο Γκίντζμπουργκ τις κατασκευές του, εφόσον όλοι οι μάρτυρές του είναι νεκροί^[20]. «Αν ταιριάζει με το πλαίσιο αναφοράς, μέσω μιας απόδειξης στηριγμένης στο ευρύτερο πλαίσιο», θα έλεγε ένας «παραδοσιακός ιστορικός». «Μέσα από μια «λογική απόδειξη με όρους συμβατότητας και όχι λογικής συνεπαγωγής από το ευρύτερο πλαίσιο» θα μας ξεκαθαρίσει ο Γκίντζμπουργκ.^[21] Όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως για την κατασκευή του πλαισίου αναφοράς στην μικροϊστορία, κατέδειξαν, ελπίζω, την κρισιμότητά του για τους μικροϊστορικούς. Κάτι που δεν έχει ακόμα γίνει δυνατόν να διαψευσθεί.

Παρόλα αυτά, το στοιχείο της επινόησης, δε μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων ούτε για τον ψυχαναλυτή, ούτε για τον μικροϊστορικό. Πρόκειται βέβαια για μια επινόηση που δεν χρησιμεύει για το «κλείσιμο μιας τρύπας», αλλά μάλλον για ένα input στην πρώτη στιγμή της διατύπωσης της κατασκευής, για κάτι που αν δεν ταιριάζει με τα επόμενα θα εκπέσει, «λες και δεν είχε γίνει ποτέ» όπως αναφέρει ο Φρόιντ.

Όλα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως εντάσσονται, σχηματικά, στο πλαίσιο έκθεσης, παρουσίασης της ιστορικής έρευνας. Τα δύο πλαίσια, έρευνας και έκθεσης, δεν διαχωρίζονται παρά μόνο τεχνητά. Η παρουσίαση δεν αρχίζει όταν έχει τελειώσει η έρευνα, αλλά κινείται παράλληλα με αυτήν. Κι αυτό γιατί, μόνο κατά την παρουσίαση ο ίδιος ο ιστορικός «επαληθεύει» τα στοιχεία της έρευνας, κι αν τα «κομμάτια του πάζλ» δεν «ταιριάζουν» επιστρέφει σε αυτήν. Πέρα από αυτό, όμως, η παρουσίαση στον Γκίντζμπουργκ δεν συνίσταται απλώς στην απροβλημάτιστη «αφήγηση» ή «συγγραφή» κάποιων «πρωτοκόλλων». Ας ενώσω εδώ αυτό που τόσες ώρες κρατούσα χωρισμένο: την παρουσίαση με το γνωστικό ενδιαφέρον, το αντικείμενο της έρευνας, τα εργαλεία. Συχνά, στις μέρες μας, θεωρητικοί και από τις δυο όχθες του Ατλαντικού εμμένοντας στο ότι η παρουσίαση μιας ιστορικής έρευνας γίνεται μέσω της αφήγησης, τη συνδέουν απλώς και μόνον με την λογοτεχνική επινόηση, κι έτσι καυχούνται πως αρνούνται τον επιστημονικό χαρακτήρα της ιστορίας (ως άλλοι θετικιστές, θα προσέθετα). Καταρχάς, πρέπει να υπενθυμίσω ότι δεν υπάρχει επιστήμη αν δεν υπάρξει παρουσίαση. Έπειτα, οφείλω να συμπληρώσω ότι δεν υπάρχει ιστορική πειθαρχία δίχως μαρτυρίες (μια, έστω^[22]), δέσμευση σε αυτές, επιχειρηματολογία, θεμελίωση.

Με μια συγκεκριμένη λογοτεχνική στάση, με την τεχνική του «παντεπόπτη, θεού αφηγητή» (τόσο κοινή στον κυρίαρχο ιστοριογραφικό λόγο) ο Γκίντζμπουργκ διαχωρίζει τη θέση του. Όχι όμως και με τον Προυστ, την Βιρτζίνια Γουλφ ή τον Ρόμπερτ Μούζιλ. Όπως μας λέει «θέλησα να

ανακατασκευάσω τον διανοητικό, ηθικό και φανταστικό κόσμο του μυλωνά Μενόκιο. [...] αυτό το σχέδιο μπορούσε να μεταφραστεί σε μια αφήγηση που να μετατρέπει τα κενά των μαρτυριών σε μια λεία επιφάνεια. Θα μπορούσε αλλά δεν θα έπρεπε για λόγους γνωσιακούς, ηθικούς και αισθητικούς. Τα εμπόδια που αντιμετώπιζα στην έρευνα ήταν συστατικά στοιχεία των μαρτυριών, και άρα έπρεπε να αποτελέσουν τμήμα της αφήγησης, όπως άλλωστε και οι δισταγμοί και οι σιωπές του πρωταγωνιστή απέναντι στις ερωτήσεις των διωκτών του – ή και τις δικές μου. Με αυτό τον τρόπο, οι υποθέσεις, οι αμφιβολίες, οι αβεβαιότητες γίνονταν μέρος της αφήγησης. Η έρευνα της αλήθειας γινόταν τμήμα της έκθεσης της (αναγκαστικά αποσπασματικής) αλήθειας. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε ακόμα να ονομαστεί αφηγηματική ιστορία; Για έναν αναγνώστη εξοικειωμένο έστω και λίγο με τα μυθιστορήματα του 19^{ου} αιώνα η απάντηση είναι προφανής».^[23]

Για τον Γκίντζμπουργκ, η εύρεση μιας μορφής δεν εξαρτάται από μια επιλογή αισθητικής φύσεως (αν και αυτή δεν απουσιάζει πλήρως)., αλλά είναι ευρετικής τάξεως, κι αυτό υπό δύο έννοιες: διότι καλεί τον αναγνώστη να συμμετάσχει στην κατασκευή του αντικειμένου της έρευνας και τον εμπλέκει στην επεξεργασία μιας ερμηνείας.

Μεταξύ των εργαλείων που έχει στη διάθεσή του ο ιστορικός, υπάρχουν κάποια θεωρούμενα ως «κλασσικά». Είναι η περίπτωση του εννοιολογικού υλικού, των διαφόρων τεχνικών ανάλυσης, των μεθόδων μέτρησης. Υπάρχουν και κάποια άλλα, όχι λιγότερο σημαντικά, για τα οποία όμως οι ιστορικοί αναρωτιούνται σπανιότερα, είτε γιατί αποτελούν αντικείμενο μιας σιωπηρής συμφωνίας, είτε γιατί, απλούστατα, θεωρούνται προφανή. Αυτή είναι η περίπτωση των μορφών επιχειρηματολογίας, του τρόπου έκθεσης, των τρόπων παράθεσης, χρήσης της μεταφοράς και γενικότερα του τρόπου συγγραφής της ιστορίας. Για πολύ καιρό φαινόταν ότι δεν υπήρχε λόγος οι ιστορικοί να αναστοχαστούν πάνω σε όλα αυτά. Η συγγραφή της ιστορίας εθεωρείτο συνήθως ως ένα πρωτόκολλο μιας επιστημονικής εργασίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όσο η ιστορία γινόταν πιο «επιστημονική», τόσο λιγότερο ετίθετο το πρόβλημα. Η μάζα των εγγράφων, των αρχειακών μαρτυριών, των σειρών, των πινάκων, των γραφικών παραστάσεων, των χαρτών, θεωρείτο πως εξασφάλιζε την αναμφίβολη αντικειμενικότητα της διατύπωσης και άφηγε να εννοηθεί ότι αυτή ήταν η μόνη δυνατή (ή τουλάχιστον η πιο κοντινή στην τέλεια διατύπωση). Υπήρχε λοιπόν η τάση στους ιστορικούς να λησμονούν ότι ακόμα και μια σειρά τιμών αποτελεί ένα είδος αφήγησης, εφόσον οργανώνει τον χρόνο, δημιουργεί μια μορφή αναπαράστασης, κι ότι μια έννοια τόσο περίπλοκη όπως αυτή της «συγκυρίας», με το νόημα που έχει η λέξη στην ιστοριογραφία των *Annales*, περικλείει μέσα της, μια μέθοδο ανάλυσης, μια ερμηνευτική υπόθεση κι έναν τρόπο αφήγησης.

Μια εντύπωση ακόμα πιο διάχυτη, μεταξύ των ιστορικών, παρόλο που δεν ήταν πάντοτε συνειδητή, συνέδεε την παρουσίαση μιας ιστορικής έρευνας με το κλασσικό μοντέλο του μυθιστορήματος του 19^{ου} αιώνα, στο οποίο ο συγγραφέας – οργανωτής της αφήγησης γνωρίζει και κυριαρχεί απόλυτα επί των προσώπων, των προθέσεων τους, των πράξεών τους, της μοίρας τους. Αυτή η τάση σύνδεσης, είχε ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, και το ιστορικό μυθιστόρημα. Εδώ και πολύ καιρό, όμως, τόσο η ιστορία όσο και το μυθιστόρημα, έχουν αλλάξει. Ο Δουμάς δεν είναι ο Προυστ, ούτε ο Μισλέ ο Μπροντέλ. Για να μη μιλήσουμε για τον (για πολλούς άλλους ιστορικούς), αδιανόητο και (θεωρούμενο ως) εκτός του (οπτικού και ερευνητικού) πεδίου τους Πύντσον.

Μια αφηγηματική επιλογή εξαρτάται από την γνωστική προσπάθεια όσο και οι ίδιες οι διαδικασίες της έρευνας. Έκθεση και έρευνα δεν διαχωρίζονται. Η εύρεση μιας μορφής έκθεσης δεν δημιουργεί μόνο κάποια γνωστικά αποτελέσματα, αλλά και συμβάλλει άμεσα στην παραγωγή μιας συγκεκριμένης μορφής σαφήνειας στο εσωτερικό συγκεκριμένων συνθηκών δοκιμής. Για αυτούς η έκθεση μιας έρευνας είναι το πεδίο μιας έρευνας. Μιας «δεύτερης» έρευνας, στην οποία ερευνούνται όμως τα στοιχεία της πρώτης, με σκοπό η παρουσιάσή τους να «ταιριάζει» με την πρώτη.

«Η αλλαγή κλίμακας έπαιξε τον ρόλο μιας «αποξένωσης»,^[24] ενός αποπροσανατολισμού, όχι μόνο σε σχέση με τις κατηγορίες ανάλυσης και με τα ερμηνευτικά μοντέλα του κυρίαρχου ιστορικού λόγου, αλλά και σε σχέση με τις υπάρχουσες μέχρι τότε μορφές έκθεσης. Ένα από τα αποτελέσματα του περάσματος από το μακρο στο μικροεπίπεδο είναι, για παράδειγμα, αυτό της μεταβολής της φύσης των πληροφοριών και της σχέσης που ο ιστορικός διατηρεί με αυτές. Ο Giovanni Levi συγκρίνει την εργασία του ιστορικού με αυτό της ηρωίδας μιας νουβέλας του Χένρυ

Τζέημς, του *In the cage*. Μια τηλεγραφήτρια που, κλεισμένη στο κουβούκλιό της, ανακατασκευάζει τον εξωτερικό κόσμο με βάση τα θραύσματα πληροφοριών που λαμβάνει για να μεταδώσει. Εφόσον δεν μπορεί να τα επιλέξει η ίδια, προσπαθεί τουλάχιστον να παράγει κάτι που να διαθέτει νόημα, με βάση αυτά τα θραύσματα. Βέβαια, όπως λέει ο Jacques Revel, η σύγκριση αυτή έχει κάποια όρια: αυτό που διαφοροποιεί τον ιστορικό από την τηλεγραφήτρια είναι το ότι αυτός, αν και το ίδιο άοπλος, (και δεσμευμένος-από τις σωσμένες μαρτυρίες) γνωρίζει ότι οι πληροφορίες είναι το αποτέλεσμα μιας επιλογής που του επιβλήθηκε από την πραγματικότητα [εδώ τίθεται ο παράγοντας της εξουσίας] και στην οποία παραθέτει τις δικές του επιλογές [εδώ τίθεται ο παράγοντας του γνωστικού ενδιαφέροντος]».^[25]

Εκθέτοντας την ιστορία, τόσο ως ιστορική έρευνα όσο και ως αντικείμενο, ως μια διαδικασία, ως κάτι το ανοιχτό, εκθέτοντας τόσο τα εμπόδια που συνάντησε τόσο ο ιστορικός στην έρευνά του, όσο και το ίδιο το ιστορικό υποκείμενο, ο μικροϊστορικός συνδέει την έρευνα, την παρουσίαση με τον ίδιο τον αναγνώστη, τον καλεί να σκεφτεί ο ίδιος, να προβληματιστεί γιατί τα πράγματα έγιναν έτσι ενώ θα μπορούσαν ή δεν θα μπορούσαν να γίνουν αλλιώς: του προσφέρει ερωτήματα εκθέτοντας ερωτήματα, παρουσιάζοντας το ίδιο το αντικείμενο της έρευνάς του αλλά και το ίδιο το ιστορικό υποκείμενο ως προβληματικό αντικείμενο. Εγκαταλείπει τον ρόλο του παντογνώστη ιστορικού αφηγητή, προσφέρει τα ίδια του τα ερευνητικά ερωτήματα και βήματα στον αναγνώστη, κι έτσι απεκδύεται τον μανδύα της αυθεντίας (παρότι η μεταξύ τους σχέση παραμένει, εντέλει, άνιση), καλώντας τον αναγνώστη να σκεφτεί ταυτόχρονα όχι μόνο περί της ίδιας της ιστορίας, αλλά και το περί του ποιος είναι αυτός που του μιλάει. Και τα δυο ερωτήματα είναι, από τη φύση τους, πολύ πιο επικίνδυνα (και γι' αυτό χρήσιμα) από τις όποιες απαντήσεις.

^[1] Carlo Ginzburg, «Microstoria: due o tre cose che so di lei», *Quaderni Storici*, τ. 86,τχ. 2, Αύγουστος 1994, σ. 531.

^[2] Βλ. τις απόψεις του F. Furet, όπως παρατίθενται από τον Γκίντζμπουργκ στο *Το τυρί και τα σκουλήκια*, Αλεξάνδρεια, 1994 (1976), σ. 23. [Το άρθρο του Furet βρίσκεται στο *Annales ESC* , τ. XVIII, 1963, σ. 459-74].Οφείλω να σημειώσω ότι η κριτική του Γκίντζμπουργκ στοχεύει στην κυρίαρχη ιστοριογραφία της εποχής εκείνης. Έκτοτε, βέβαια, πολλά άλλαξαν. Μεταξύ άλλων και το ίδιο το περιοδικό *Annales*. Ένας ιστορικός της ιστοριογραφίας θα μπορούσε να συμπληρώσει: από την κοινωνική ιστορία μεταβήκαμε, από τη δεκαετία του 1980, στην πολιτισμική ιστορία. Το 1979 είναι ένα (συμβολικό) ορόσημο, αν αναλογιστούμε, λχ την ηχώ του περίφημου άρθρου του Λώρενς Στόουν περί «της επιστροφής της αφήγησης». Παρότι το παρόν κείμενο δεν αγγίζει καν την μετεξέλιξη του κυρίαρχου ρεύματος της σύγχρονης ιστορικής παραγωγής, σημειώνω, απλώς, ότι η κριτική του Γκίντζμπουργκ θα μπορούσε να θεωρηθεί, εκ των υστέρων, μάλλον προδρομική παρά ξεπερασμένη.

^[3] Furet, F. «Histoire et ethnologie», στο *Melanges en l'honneur de Fernand Braudel, II: Methodologie de l'histoire et des sciences humaines*, Τουλούζη, 1973, σ. 230 κ.ε.

^[4] Γκίντζμπουργκ, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1994 [1976], σ. 30.

^[5] Γκίντζμπουργκ, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια*, σ. 29.

^[6] William H. Sewell Jr.,*Λογικές της Ιστορίας. Κοινωνική θεωρία και κοινωνικός μετασχηματισμός*, Ξιφαράς, 2013, σ.43-44.

^[7] Η εικόνα είναι του Jacques Revel στο « Microanalisi e costruzione del sociale», *Quaderni Storici*, 86,2, σ.572.

[8] Levi, G., «A proposito di microstoria», στο Burke, P.,(επ), *La storiografia contemporanea*, Laterza, Ρώμη-Μπάρι., σ.129.

[9] Revel, J., «Microanalisi e costruzione del sociale», *Quaderni storici*, 86,2, 1994, σ. 561. Βλ. επίσης Levi, G., «A proposito di microstoria», *ο.π.*, σ. 111-134.

[10] Ginzburg, Carlo, *Το τυρί και τα σκουλήκια*, σ. 11 – 12.

[11] Για να γίνω πιο συγκεκριμένος, ο Γκίντζμπουργκ. δε θεωρεί καν πως υπήρξε, κάποτε, μια ομοιογενής κουλτούρα κοινή, τόσο στους χωρικούς, όσο και στους τεχνίτες των πόλεων, ή στους περιθωριακούς, της προβιομηχανικής Ευρώπης. Θεωρεί άλλωστε δεδομένη την ανισότητα που εμπεριέχεται και στην έννοια της κουλτούρας, σε αντίθεση με τους περισσότερους ανθρωπολόγους, όπως ο Geertz, ή τους ιστορικούς των «νοοτροπιών» .

[12] «Αν υπήγαμε την περίπτωση του Menocchio αποκλειστικά στο χώρο της ιστορίας των νοοτροπιών , αυτό θα σήμαινε ότι βάζουμε σε δεύτερη μοίρα την ισχυρότατη έλλογη συνιστώσα (που δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τη δική μας ορθολογικότητα) της κοσμοεικόνας του. Ginzburg, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια*, ο.π., σ.28.

[13] Γι' αυτό το ζήτημα, βλέπε σε αντιπαραβολή Ginzburg, C., *Miti, emblemi, spie*, Einaudi, Τορίνο 1986 σ. X και, του ίδιου, *Το τυρί και τα σκουλήκια*, ο.π., σ.32.

[14] Ginzburg, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια*, ο.π., σ. 32.

[15] Βλ., ενδεικτικά, Ginzburg, C. *Indagini su Piero*, Einaudi, Τορίνο 1981 και, του ιδίου, *Nessuna isola è un' isola*, Feltrinelli, Μιλάνο 2000.

[16] Ginzburg, C., *Το τυρί και τα σκουλήκια*, ο.π., σ. 21 – 22.

[17] Ginzburg, C. *Miti, emblemi, spie. Morfologia e storia* [εκ του οποίου το δοκίμιο «Spie. Radici di un paradigma indiziario» (1979) βρίσκεται μεταφρασμένο στο Πούλος, Π. (επ), *Περί κατασκευής. Τοπικά β*, Νήσος-Ε.Μ.Ε.Α., Αθήνα 1996, σ. 55 – 88].

[18] Βρίσκεται στο Πούλος, Π. (επιμ), *Περί κατασκευής. Τοπικά β'*, Νήσος-Ε.Μ.Ε.Α., Αθήνα 1996, σ. 9-17.

[19] Freud, S. «Ο Μωσής του Μιχαήλ Άγγελου» από «Ρίζες», *ο.π.*, σ. 58.

[20] Σχετικά με αυτό το σημείο (το οποίο διακρίνει και το γνωστικό εγχείρημα της ιστορία από αυτό της ανθρωπολογίας), βλ Ginzburg, C., «The Inquisitor as Anthropologist», στο *Clues, Myths, and the Historical Method*, The John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη και Λονδίνο 1989, σ. 156-164.

[21] , Ginzburg C., *Ο δικαστής και ο ιστορικός*, Νεφέλη, Αθήνα 2003, σ. 146.

[22] Ως προς αυτό, βλ το εξαιρετικό δοκίμιο του Γκίντζμπουργκ « Unus testis. Lo sterminio degli ebrei e il principio di realtà», *Quaderni storici*, 80 (Αύγουστος 1992), σ. 529-548.

[23] Ginzburg, C.,«Microstoria: due o tre cose che so di lei», ο.π., σ. 522 – 523.

[24] Επ' αυτού βλ Ginzburg, C., *Occhiacci di legno. Nove riflessioni sulla distanza*, Feltrinelli, Μιλάνο 1998, ιδίως το πρώτο και το έβδομο δοκίμιο.

[25] Revel, J., «Microanalisi e costruzione del sociale», ο.π., σ. 570 – 571.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μανώλης Γλέζος: Μονόδρομος ο
Ενιαίος Φορέας

ΣΥΡΙΖΑ: Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες
της Κεντρικής Επιτροπής

Σε προσυνεδριακή φάση ο ΣΥΡΙΖΑ

ΔΙΕΘΝΗ

Τυνησία: Ένας νεκρός σε συγκρούσεις
σαλαφιστών και αστυνομικών στην
Τύνιδα

Ομπάμα: Ανάλυση αντιπρομοκρατικής
πολιτικής την Πέμπτη

Βρετανία: Οι Εργατικοί ζητούν
δημοσίευση κερδών και φόρων
πολυεθνικών και σε εθνική βάση

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Οι πρωταθλητές Ευρώπης στο
μπάσκετ

Οι Τούρκοι "τρέμουν" τα κρούσματα
ντόπινγκ...

Όλα τα "φάιναλ φορ" της
Ευρωλίγκα...

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

"Το κεφάλαιο της συσσώρευσης"
απόψε στην Art Αθήνα

James Merrill

Γενοκτονία των Εβραίων: η ανάδυση
μιας δύσκολης μνήμης

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Β. Κορκίδης: Η μετεξέλιξη της ΕΣΕΕ
είναι υπεράνω προσώπων

Ανοιχτές μειώσεις μισθών έως και
40%

Αρις Καζάκος: Κυβερνούν με τον
φόβο και τη βία...

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Παρατήρηση πουλιών σε Σείχ Σου και
Χορτιάτη

Η κυβέρνηση τα φορτώνει όλα στην...
πυρά

Μικροσωματίδια εισαγωγής εκτός
ελέγχου

Απόψεις

Αποδομώντας το μεγάλο καμάρι της
κυρίαρχης ιδεολογίας

Αριστερή δύναμη ανατροπής, όχι
διαχείρισης

Ένας πυκνός κόσμος

ΕΛΛΑΔΑ

ΣΤΕ: Οριστικοποίηση 4 απολύσεων
δημοσίων υπαλλήλων και μετατροπή
οριστικής απόλυσης σε βμήνη παύση
με στέρηση αποδοχών

ΕΡΤ: Χωρίς πρόγραμμα για να
εξυπηρετηθεί το χρέος

Η είδηση πρέπει να διασταυρώνεται

Η ΑΥΓΗ

Το περιεχόμενο διατίθεται ελεύθερα χωρίς περιορισμούς υπό τον όρο της παραπομπής στην αρχική του πηγή, για μη-εμπορικούς σκοπούς.
Ο διαδικτυακός τόπος αναπτύχθηκε με εργαλεία ελεύθερου λογισμικού - λογισμικού ανοιχτού κώδικα από την Virtual Trip.